

SOLYMÁRI DÁNIEL

A migráció lelkipásztori teológiájának forrása

*Az Apostoli Szentszék küldetése
a menekültek és üldözöttek irányába*

A menekülés és migráció, az országok és kontinensek közötti külső és belső mozgások okozta krízisek még mindig korunk legsúlyosabb, komplex társadalmi problémái közé tartoznak. Ferenc pápa mint jelenünket meghatározó és alakító folyamatról beszélt az elvándorlók és menekültek 105. világnapjára küldött üzenetében: „a bevándorlók – különösen a legsebezhetőbbek – segítenek minket, hogy felismerjük az »idők jeleit«, és az Úr rajtuk keresztül hív minket megtérésre. Felszólít, hogy szabaduljunk meg az exkluzivizmustól, a közömböségtől és a selejtezés mentalitásától. Átalluk hív meg minket az Úr, hogy teljességében alakítsuk keresztény életvitelünket.”¹ Ha tehát jól olvassuk az „idők jeleit”, a katolikus egyház egészének, a középponttól a végekig, szüntelenül reflektálnia szükséges a meneküléssel összefüggő szaporodó társadalmi kérdésekre. Ennek összefüggésében, különösen az érintett közösségek számosságát figyelembe véve, ki kell mondanunk: szükség van a migráció teológiájára. Beszélhetünk-e azonban „migrációteológiáról”, vagy ez nem több, mint egy speciális lelkipásztori fókusz, csupán az aktuális (egyház)politikai körülmény hatására létrejött aspektus – teszi fel a kérdés Daniel G. Groody azonos című könyvében.² Ennek megítélését „belülről” kell kezdenünk: szentírási, tanítóhivatali és egyházszervezeti összefüggéseket szükséges áttekinteni, hogy eldönthessük, melyek lehetnek a migráció teológiájának saját árnyalatai, kimutatható-e a teológia ezen iránya. Ezzel a szándékkal jelen munkánkban azt vizsgál-

1 Üzenet az elvándorlók és menekültek 105. világnapjára. Forrás: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/uzenet-az-elvandorlok-es-menekultek-105-vilagnapjara> (Letöltés: 2023. 02. 16.)

2 GROODY, Daniel G., *A Theology of Migration, The Bodies of Refugees and the Body of Christ*, Orbis Books, New York, 2022, 52–53.

juk meg, hogy miként alakult ki az Apostoli Szentszék menekültekkel összefüggő tanítóhivatali és szerkezeti rendszere, amely elvezethet bennünket a migráció teológiája felé.

A migráció jelentőségéről

A téma szakirodalma mára már könyvtárnyi, a „menekültkérdés” hosszú évek óta a nemzetközi tér és a média figyelmének homlokterében szerepel, politikai és társadalmi vezetők látszólag erejüket megkettőzve keresik a legjobb megoldásokat a probléma enyhítésére. Mégis: szerte a világban, de különösen Észak-Afrika számos országában és a Közel-Keleten, több mint tíz évvel az arab tavasz kitörése óta, továbbra is törékeny a jelen, bizonytalan a jövő. Nyugat-Szaharában ismét mindennaposak az atrocitások; Marokkó és Algéria között feszült a helyzet; Tunéziában súlyos a politikai bizonytalanság; Líbiában évek óta nem enyhül a makorregió egyik legkomolyabb belső konfliktusa; Libanon politikai és gazdasági összeomlás szélén áll; Szíriában, tíz évvel korunk talán legsúlyosabb háborújának kitörése óta, újra-éledő harcok és egy pusztító földrengés tanúi vagyunk; Irakban az Iszlám Állam továbbra is aktív, a belső politikai zavargások nem csökkennek. 2022. február 24-én pedig Oroszország hadműveletet indított Ukrajna ellen, ami a legsúlyosabb katonai konfliktus Európában a második világháború óta. Nem is beszélve a venezuelai szélsőséges baloldali rezsim okozta krízisről, vagy a szubszaharai Afrika és az Arab-félsziget számos országában zajló biztonsági, humanitárius kihívásokról.

E geopolitikai képet a számok is tükrözik. 2010–2012 óta az otthonukból menekülni kényszerültek száma folyamatosan növekszik. Az ENSZ 2021-es adatai szerint ez közel 90 millió embert jelentett, ami duplája volt a tíz évvel azelőttinek és a második világháború óta a legmagasabb (UN Global Trends 2022a).³ A Menekültügyi Főbiztosság legutolsó, 2022-es beszámolója szerint pedig, a kényszerű lakhelyelhagyók túllépték a 100 millió főt (UN, 2022b).⁴ A vallási, világnézeti, lelkiismereti okból menekülők a téma egyik speciális aspektusa, amiben csak az üldözött keresztények száma, a szakosított szervezetek becslése szerint, 360 millió feletti; vagyis hét keresztényből egyet hite miatt fizikai bántalmazás, lelki megkülönböztetés ér (Open Doors, 2022).⁵

A politika és a társadalmi élet szereplőinek ezért továbbra is mindent meg kell tenniük a békés egymás mellett élés, a helyi és nemzetközi stabilitás, a javak és a segélyek jó elosztása érdekében. Ebben a folyamatban fontos szerepe van a katolikus egyháznak,

3 UNHCR Global Trends. Forrás: <https://www.unhcr.org/globaltrends>

4 UNHCR: Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend. Forrás: <https://www.unhcr.org/news/press/2022/6/62a9d2b04/unhcr-global-displacement-hits-record-capping-decade-long-rising-trend.html>

5 World Watch List 2022. Forrás: <https://www.opendoors.org.au/frontline-faith/world-watch-list-over-360-million-christians-persecuted/>

kiemelten pedig, sajátságos természete okán, a nemzetközi jog alanyaként, az Apostoli Szentszéknek. A Szentszék az államokhoz hasonló vezetőkkal, közigazgatási rendszerrel, diplomáciai testülettel, a világ egészére kiterjedő szervezeti struktúrával rendelkezik. Mindezen felül a római katolikusok (és a Rómával közösségekben lévő keleti egyházak hívóinak) száma eléri az 1,5 milliárd főt, amivel ez a legnagyobb vallási közösség a világon (Pew Research Center, *Global Christianity*, 2011).⁶ Ebből adódik, hogy a katolikus egyháznak vitálisan, adott esetben kezdeményező módon kell kapcsolódnia a nemzetközi tér eseményeibe.

E kívülről és belülről érkező elvárásban azonban igazságosak legyünk: eltérően a világi államok szerepétől, a katolikus egyház legfőbb feladata az üdvösség közvetítése, az evangélium átadása és a lelkipásztori szolgálat eszközeinek biztosítása (DH, 3166–3168). Éppen ezért az egyház elsődleges küldetése szakrális és spirituális. Így az egyház és a Szentszék „menekültpolitikájának” elemzésekor figyelembe kell vennünk sajátságos természetét, és az abból fakadó mozgásterének korlátait.

A menekültkérdés tehát napjaink kulcskérdése, a minket körülvevő világ realitása, amelynek szinte nincs eleme, amely ne állna összefüggésben a legfontosabb geopolitikai folyamatokkal: háborúk, emberi és természeti konfliktusok, terrorizmus és üldöztetés, politikai instabilitás, globális klímaváltozás, a javak elosztásának egyenlőtlensége, gazdasági válság és megannyi más jelenség, amelyeknek mind a lakosság külső vagy belső mozgásával (migrációval) járó következménye van.

Az Apostoli Szentszék és a menekültkérdés összefüggéséről

A katolikus egyház és a migráció kapcsolata nem új. Hiszen a kereszténység egésze hivatkozik a Názáreti Szent Család kétezer évvel ezelőtti vándorújtára, amikor menekülésről és az emberek ehhez fűződő magatartásáról gondolkodik (*Exsul familia*, 44.). Szentírási forrásból tudjuk, hogy „Mária megszülte elsőszülött fiát, bepólyálta és jászolba fektette, mert nem jutott nekik hely a szálláson” (Lk 2,7). Majd az egyházi hagyományból ismert angyali figyelmeztetést József megfogadta, és osztozott a vándorlók sorsában: „Kelj föl, fogd a gyermeket és anyját, menekülj Egyiptomba.” (Mt 2,13) Később Jézus önmagára is mint menekülte utal, amikor tanítványi körét emlékezteti: „Idegen voltam és befogadtatok.” (Mt 25,35) Keresztény perspektívából mindezeket ősforrásnak, a menekülés archetípusainak is tekinthetjük, amelyek meghatározzák, kijelölik annak helyét figyelmünk horizontján. Így a menekülte mint esetre irányuló gondoskodó figyelem a korai kereszténység óta része a Krisztus szeretettör-

6 *Global Christianity. A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population.* Forrás: <https://www.pewresearch.org/religion/wp-content/uploads/sites/7/2011/12/Christianity-fullreport-web.pdf>

vényéből fakadó ex caritate morális parancsának, amely új hangsúlyt jelentett az Ószövetség emberképéhez (Péld 6,10; 12,18; 20,13) és a korai antik igazságosság eszményéhez képest.⁷ Ebben az összefüggésben a menekült, üldözött nem Isten büntetésének elszenvédője volt, hanem olyan valós életállapotban lévő szegény, aki iránt feltétlen cselekvő részvétellel szükséges fordulni. E krisztológiai távlatú társ-gondozás (*socius*) radikális karaktere volt az első évszázadok keresztényeinek. Az 5. századra hathatós hálózata jött létre a szegénygondozási helyeknek,⁸ amelyek, mint egyfajta *bureau de charité*, szociális intézmény működtek, püspöki koordinációval. Az önmagát formáló kereszténységet, miként Joseph E. Canavan fogalmazott, ekkorra két karakter jellemezte: a hit teológiai kidolgozásának szüntelen igénye, valamint a karitatív hálózat kiszélesítése.⁹ Mindez áthatotta a korabeli gondolkodást és a keresztények identitását. A leírásokból ismerjük, hogy a menekültet, üldözöttet a kereszténynek a saját otthonába kellett befogadnia.¹⁰ És számos feldolgozása, leírása is keletkezett a meneküléssel kapcsolatos szentírási elemeknek az ősatyák, az egyházi tanítóhivatal különböző megnyilvánulásaiban.

De nem csak lelkiségi és teológiai írások foglalkoztak a menekültkérdéssel. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondoskodását és strukturális, egyházszerkezeti kereteit már az 1215-ös IV. Lateráni Zsinat elrendelte. Jóllehet messze nem a „menekültkérdés” volt a zsinat fő fókuszában, az egyház belső reformjára vonatkozó kérdések között szerepelt, hogy a helyi egyház gondoskodjon azokról az úton lévőkről, akiknek el kellett hagyniuk hazájukat és idegenek az adott ország területén. Annak 9. kánonja elrendeli, hogy a püspököknek alkalmas papot kell megbízni a lelkipásztori szolgálatukkal.¹¹

A migráció szisztematikus feldolgozása, a téma explicit kiemelése és a különleges egyházi hivatalok létrehozása azonban csak a 19. században, az újkori migrációs hullámok, a nagy emberi és természeti konfliktusok okán kezdődött meg a katolikus egyházban. Elsősorban XIII. Leó, majd X. Piusz pápa megnyilatkozásai és szervezeti változtatásai nyomán, amelyekben – összhangban az elvándorlás globális jelenségének erősödésével – fokozatosság és szoros egymásra épülés figyelhető meg.¹²

7 RADVÁNYI Anna, Igazságosság az ókori Rómában - licere contrahentibus se circumvenire? in *Iustum Aequum Salutare* IX. 2013/ 4, 251–265.

8 SOLYMÁRI Dániel, Segítség és felemelés. Gondolatok a népek közötti barátság tapasztalati elemeiről, *Vigília*, 85(2020)/9, 705–708.

9 CANAVAN, Joseph E., Charity in the Early Church. *Studies: An Irish Quarterly Review* Vol. 12, No. 45 (1923), 61–77.

10 UHLHORN, Gerhard, *Christian Charity in the Ancient Church*. Franklin Classics, 2018 (Charles Scribner's Son 1883), 120–160.

11 MASSIRONI, Andrea – LARSON, Atria, *The Fourth Lateran Council and the Development of Canon Law and the ius commune*, Ecclesia militans, vol. 7, Brepolis, 2018.

12 NEGRINI, Angelo, La Santa Sede y el fenómeno de la movilidad humana, *People on the Move*, 2002/04, N88–89. Forrás: https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/pom2002_88_90/rc_pc_migrants_pom88-89_negrini-1.htm#top (Letöltés: 2023. 02. 03.)

Az első szociális pápai körlevél XIII. Leó *Rerum novarum* kezdetű enciklikája volt. A dokumentum csak érintőlegesen foglalkozik a migráció kérdésével, elsősorban a munkásokat, munkaadókat és munkavállalókat érintő szociális kihívásokat összegzi. Azonban az *Államra háruló feladatok* című fejezetében világosan megfogalmazza, hogy a munka- és életkörülmények megteremtése mindig az adott ország saját feladata. Ezzel az enciklika kimondja azt az elvándorlás összefüggésében alapvetésnek is tekinthető elvet, hogy mindenkinek joga van szülőföldjén élni anélkül, hogy onnan elvándorolni kényszerüljön (RN 28.). Ez modern és igen haladó gondolat volt a maga korában, de összefüggésben állt az *ordo caritatis* elvével, amely a felelősséget a probléma keletkezéséhez legközelebb határozza meg.¹³ A témát szintén érinti a pápa a *Sancta Dei civitas*, a *Libertas praestantissimum donum*, valamint a *Quam aerumnosa* kezdetű enciklikáiban is.

Újdonság volt X. Piusz 1912-ben, a *Cum omnes catholicos* kezdetű motu propriójával létrehozott menekültekért felelős lelkipásztori hivatal (úgynevezett „migrációs hivatal”), amely a Római Kúrián belül új, központi szervezet lett a Konzisztoriális (ma Püspöki) Kongregáció keretei között. Ezt megelőzően ugyanis az elvándorlók ellátása jogi és szervezeti értelemben csak helyi egyházi szinten létezett (összefüggésben a korábbi koroknak a lokálist előtérbe helyező elvével).

A második világháború ebben a kérdésben is jelentős változásokat eredményezett. A háború okán menekülni kényszerültek a korszak legjelentősebb migrációs hullámát indították el: a származási országuktól távol élők száma még 1950-ben is meghaladta a 10 millió főt.¹⁴ XII. Piusz 1952-ben megjelent *Exsul familia* (A száműzött család) kezdetű, a menekültkérdésben mérföldkőnek tekinthető apostoli konstitúciója ehhez kapcsolódott. E menekültpasztorációs körlevél, amely a *Rerum novarum* enciklikának organikus folytatása volt, kimondja, hogy a menekülés természetes jog. „Önkényesen korlátozzák az emberek természetes jogait a migrációhoz, másfelől pedig egész népeket kényszerítenek arra, hogy más országokba vándoroljanak, deportálják a lakosokat akarattuk ellenére, szégyenletes módon elszakítva az egyéneket családjuktól, otthonuktól és országuktól” – fogalmaz a körlevél (*Exsul familia*, 124.). Az elvi megfontolásokat követően a konstitúció második része konkrét útmutatásokat fogalmaz meg a menekültekkel kapcsolatos pasztorális szolgálatokra vonatkozóan, ezzel megerősítve a helyi munkatársak közreműködésének lehetőségét.¹⁵ A dokumentumot, minden hiányosságával együtt, joggal tekinthetjük a Vatikán migrációs Magna Chartájának, mi-

13 POST, Stephen G., Love and the Order of Beneficence, *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 75(1992)/4, 499–516.

14 BERGER, Joseph A., Displaced Persons: A Human Tragedy of World War II, *Social Research* 14(1947)/1, 45–58.

15 CASTILLO GUERRA, Jorge E., Contributions of the Social Teaching of the Roman Catholic Church on Migration, *Exchange*, 44(2015)/4, 403–427.

ként Giulivo Tessarolo is fogalmazott, ugyanis kimondja, hogy a kérdésben olyan helyi megoldásokat kell kialakítani, amelyek elégségesen szolgálják a menekültek iránti gondoskodást, ugyanis „az Úr az Egyház anyai gondoskodására bizza mindazokat, akik jobb jövő érdekében kénytelenek elhagyni szülőföldjüket”.¹⁶ A körlevél jelentős hozadéka még a migránsok és menekültek világnapja, amelyről a katolikus egyház évente megemlékezik.

A második világháborút követően, a nemzetközi migráció megerősödésével, a katolikus egyház mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati segélyezési, karitatív munka szintjén is folyamatosan és vitálisan reflektált a menekültkérdés aktuális vonatkozásaira, amely téma elsősorban annak társadalmi tanításában jelenik meg. A II. Vatikáni Zsinat aztán ebben a tekintetben is jelentős hozzájárulást eredményezett. A zsinati dokumentumok (elsősorban a *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció) jelentősége abban áll, hogy olyan pasztorálteológiai elveket fogalmaznak meg, amelyek a hazájuktól távol, eltérő nyelvi, kulturális és vallási környezetben élők lelkipásztori és karitatív ellátását helyezik a figyelem középpontjába. VI. Pál pápa 1967-ben, a zsinat utáni légkörben kiadott *Populorum progressio* kezdetű enciklikája az emberiség egész családjának együttes fejlődésének elvét fogalmazza meg, sorra véve a modern civilizáció okozta társadalmi kihívásokat. Az enciklika a korszak egyik legjelentősebb egyházi társadalmi irata volt, amelynek huszadik évfordulójára II. János Pál pápa a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű apostoli levelével emlékezett, amelyben az elvándorlással és hazátlansággal kapcsolatos aggodalmait fejezte ki.¹⁷ VI. Pál pápa kuriális reformjai új lendületet adtak a Szentszék menekültügyi berendezkedésének: 1967-ben az általa átnevezett Klérus Kongregáció alatt új hivatalt állított fel az útonlévők lelkipásztori szolgálatára, amelyet 1970-ben kibővített, és így teremtette meg a Migránsok és Turisták Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanácsot. Szintén VI. Pálhoz kapcsolódik az (általa átnevezett) Püspöki Kongregáció „*Nemo est*” (*De pastoralis migratorum cura*) kezdetű instrukciója is, amely fontos gyakorlati utasításokat fogalmaz meg a helyi egyházak számára. Mindezek jelentősége abban is állt, hogy jogi értelemben kizárólag e szentszéki hivatalok szabályozták az úton lévő és elvándorló lelkipásztori szolgálatát. Ugyanis se az 1917-es, se az annak átdolgozásaként 1983-ban megjelent, hatályos egyházi törvénykönyv nem rendelkezik kánonjogi értelemben e kérdésben. Jóllehet az átdolgozott *Codex Iuris Canonici* számos általános elvet megfogalmaz: így például a plébániák és lelkipásztorok szerepét a hazájuktól távol lévő gondoskodásá-

16 TESSAROLO, Giulivo, *Exsul Familia. The Church's Magna Charta for Migrants*, Staten Island, St. Charels Seminary, 1962, 144.

17 GÖRFÖL Tibor, A félelem, a határozatlanság és a tunyaság ellen – A *Sollicitudo rei socialis* enciklika, *Magyar Kurír*, 2020.05.04. Forrás: <https://www.magyarurir.hu/hirek/a-felelem-hatarozatlansag-es-tunyasag-ellen-i-sollicitudo-rei-socialis-i-enciklika> (Letöltés: 2023. 02. 03.)

ban (CIC 476., 518., 529.), de olyan jogintézmények lehetőségét is felveti, mint a püspöki helynök, személyi egyházmegye, plébánia és prelatúra. A Római Kúriára vonatkozóan a II. János Pál pápa által 1988-ban kiadott *Pastor bonus* apostoli konstitúció fogalmazott meg szabályokat, amely nyomán jött létre az Elvándorlók és Úton Lévők Lelkipásztori Gondozásának Pápai Tanácsa.

35 évvel a *Nemo estet* követően, 2004-ben adta közre a Szent-szék az *Erga migrantes caritas Christi* (Krisztus szeretete a vándorlók iránt) kezdetű instrukcióját, amely új árnyalatokkal gazdagította az egyház migrációs gondolkodását, miként „a mai migráció összetétele megkívánja a jelenség ökumenikus szemléletét”.¹⁸ Jelentősége a legújabb kor menekültügyi mozgásaihoz kapcsolódik: „Krisztus szeretete a vándorlók iránt sürget minket, hogy újból foglalkozzunk, immár az egész világot érintő problémáikkal. Hiszen a társadalmi, gazdasági, politikai és vallási élet területén, ilyen vagy olyan módon, ma szinte minden ország szembesül a migráció előretörésével.”¹⁹

XVI. Benedek pápa 2009-ben kiadott *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája már a modern migrációs kihívásokhoz is kapcsolódva szól az ember teljes értékű fejlődéséről. Korszakos jelenséget előtt állunk, fogalmaz az apostoli levél, amely egyszerre a kibocsátó és befogadó országok felelősségére is rámutat. „Megrendítő ez a jelenség az érintett személyek nagy száma miatt, és azok miatt a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és vallási problémák miatt, amelyeket a migráció felvet” (CV, 62). A dokumentum hangsúlyozza az államok együttműködésének jelentőségét, és konkrét lépéseket sürget a menekültek védelmére.

Ferenc pápa ebbe az ívbe kapcsolódott 2013-as megválasztásakor. Az elvándorlók és menekültek 100. világnapjára elmondott helyzetábrázoló, programadó üzenetében összetett képet festett az egyház előtt álló feladatokról.²⁰ Az ezt követő üzeneteiben olyan menekültügyi rendszert épített fel, amelyből az általa 2016-ban Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztérium néven felállított új szentszéki hivatal teljes migrációs szakpolitikáját megalkotta.²¹ Lelkipásztori szempontból kiemelendő e dokumentum első része. *A Válaszul a menekültekre és migránsokra: Húsz pasztorális akciópont* (Responding to Refugees and Migrants: Twenty Pastoral Action Points) elnevezésű javaslatcsomag a pápa 104. és 106. világnapi üzenetei alapján felépített, konkrét javaslatba rendezett kifejtése.

18 *Krisztus szeretete a vándorlók iránt*. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia weblap. Forrás: <https://regi.katolikus.hu/nyomtat-konyvtar.php?h=444> (Letöltés: 2023. 02. 03.)

19 Uo.

20 Ferenc pápa üzenete az elvándorlók és menekültek 100. világnapjára. Forrás: <https://www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-uzenete-az-elvandorlok-es-menekultek-100-vilagnapjara> (Letöltés: 2023. 02. 17.)

21 Towards the Global Compacts on Migrants and on Refugees 2018. Migrants & Refugees Section Integral Human Development. Forrás: <https://migrants-refugees.va/wp-content/uploads/2018/03/A4-ENG-2nd-Edition-Towards-the-Global-Compacts-2018-EMAIL.pdf>

Összegző gondolatok a migráció teológiájának szükségességéről

A migráció teológiájának mibenlétét Ferenc pápa a Daniel G. Groodytól már idézett könyvnek előszavában így fogalmazta meg: „olyan szituációs teológia, amely nem akar közömbös lenni a másik ember valós fájdalmához, olyasmi, amely képes megmozdítani és kihívás elé állítani.” Ha a teológia, Aquinói Szent Tamással és Szent Bonaventurával, az elméleten túl olyan gyakorlati tudomány, amelynek célja, hogy jókká legyünk (*ut boni fiamus*), életünket jó irányba fordítsuk, majd e felismerés hatására mások számára is jót cselekedjünk, akkor a migráció teológiájának elsősorban a menekülésre kényszerültek spirituális megértését kell céloznia. Bernard Lonergan kanadai jezsuita megfogalmazásában „a teológia tudománya a megértést kereső hitről való gondolkodás kerete, amely szeretetből születő tudást hoz létre. A hétköznapi helyekről, eseményekről és kapcsolatokról való gondolkodás Isten összefüggésében”.²² Groody a migrációteológiát egy piramishoz hasonlítja: annak széles, elterülő alapja a pasztorális szint; vastag középszintje a spirituális teológia; csúcsa pedig a kinyilatkoztatás tudománya. Olyan komplex valóság, mint írja, amely e hármasságban egyetlen cél felé tart, hogy megértse, majd gyakorlati válaszokat adjon a menekült valós életállapotából fakadó kihívásaira.²³

A migráció teológiája összefüggésében tehát azt kell vizsgálnunk, hogy a teológia személyesen átélt lelkiségét miként lehetséges intézményes formában is megjeleníteni, hogy az az úton lévők, a menekülttáborokban és a nem formális területeken tartózkodók irányába közvetíthető lehessen. Ezt a tapasztalatot Frohlich „megélt spiritualitásnak” nevezi.²⁴ Azt mondja, hogy a spiritualitás akkor igazán konkrét, ha ezt az „ajándékot” képesek vagyunk felkínálni és a maga konkrétságában átadni. Mindez azért is különösen fontos, mert napjainkban a menekültek és migránsok a Globális Észak egyes országaiban tartósan kívánnak letelepedni, akár ott új életet kezdve. Számukra az integrációs és inkulturációs szolgáltatások mellett a pasztorális teológia olyan formáját szükséges kidolgozni, amely figyelemmel és érzékenységgel van sajátos igényeikre, és képes megmutatni az egyház gondoskodó, anyai arcát.

22 LONERGAN, Bernard, *Grace and Freedom: Operative Grace in the Thought of St. Thomas Aquinas*, Vol. 1. Toronto, UTP, 2000, 554–556.

23 GROODY, Daniel G., *i. m.*, 15.

24 FROHLICH, Mary, *Spiritual Discipline, Discipline of Spirituality: Revisiting Questions of Definition and Method, Spiritus: A Journal of Christian Spirituality*, 1(2001)/1, 65–78.